

Uusiin maailmoihin

UUSIIN MAAILMOIHIN

OPINTO-OPAS 2009

**Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan laitos**

**Sosiaali- ja terveysalan
erikoistumisopinnot**

**Kivunhoidon erikoistumisopinnot
30 op**

Sinun maailmasi?

Lahden ammattikorkeakoulu

Kivun hoidon erikoistumisopinnot - lähtökohdat

Tietämys kivun mekanismeista, kivun arvioinnista ja hoitomahdollisuuksista on lisääntynyt nopeasti parin viimeisen vuosikymmenen aikana, minkä vuoksi on ilmennyt tarvetta kivun hoidon lisäkoulutuksen järjestämiseksi. Pitkäaikaisesta kivusta kärsii lähes miljoona suomalaista ja heistä n. 300 000 kärsii vaikeasta invalidisoivasta kipusairaudesta. Myös leikkauksen jälkeinen kivun hoito, lasten ja ikääntyvien kivun hoito sekä ei-malignin kivun hoito on edelleen riittämätöntä. Monet asiakkaat/potilaat hyötyisivät hoito- ja kuntoutushenkilöstön kivun hoidon erityisosaamisesta. Tutkimukset osoittavat, sen, että vahvojen kipulääkkeiden käyttö Suomessa on Euroopan alhaisin ja syöpäkivun hoito ei toteudu toivotulla tavalla.

Hoito- ja terapiahenkilöstöllä on tärkeää rooli kivusta kärsivän asiakkaan hoidon arvioinnissa ja suunnittelussa sekä ohjaamisessa. He työskentelevät asiakkaan lähellä erilaisissa hoito- ja kuntoutusympäristöissä. Hoito- ja kuntoutushenkilökunta vastaa lääkärin määräämän hoidon toteutuksesta. Tämän vuoksi hoito- ja kuntoutushenkilökunnalla tulee olla tietoa yleisimmistä kipua aiheuttavista sairauksista, kivun mekanismeista, kivun psykologiasta ja epidemiologiasta, luotettavista kivun arviointimenetelmistä ja niiden käytöstä, kivun erilaista hoitomenetelmistä sekä kivun ennaltaehkäisystä.

Ammatilliset erikoistumisopinnot ovat ammattikorkeakoulututkintoon pohjautuvia laajoja opintokokonaisuuksia, joiden tavoitteena on ammatillinen kehittyminen ja osaamisen syventäminen jollakin asiantuntija-alueella. Kivun hoidon erikoistumisopintojen tavoitteena on: että opiskelija syventää ja laajentaa osaamistaan eri-ikäisten ihmisten kivun hoidon eri osa-alueilla ja toteuttaa itsenäisesti ja yhteistoiminnallisesti näyttöön perustuvaa kivun hoitoa monitieteellisesti. Opiskelija vahvistaa osaamistaan tutkimus- ja kehittämistoiminnassa kivun hoidon alueella sekä kehittää itsenäisesti ja verkostoituen uusia kivun hoidon toimintakäytäntöjä ja -linjoja. Koulutus antaa valmiuksia toimia kivun hoidon asiantuntijuutta edellyttävissä tehtävissä. Kivun hoidon ammatilliset erikoistumisopinnot koostuvat yleisopinnoista, ammatillisista opinnoista sekä erikoistumistyöstä.

HYVÄ TIETÄÄ

Olet opiskelijana:

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveystieteiden laitos
Hoitajankatu 3
15850 LAHTI
puh. (03) 828 19 (vaihe)

sähköposti etunimi.sukunimi@lamk.fi

Ryhmäsi tunnus on:
08KIPU09

Opintotoimisto:
Outi Kylliäinen, opintos sihteeri
puh. (03) 828 2744

Koulutus alkaa:
12.1.2009

Koulutus päättyy:
31.12.2009

Opintojaksosta vastaavat:
Päivikki Lahtinen, lehtori
puh. 050 526 5930
Ulla Nuutinen, lehtori
puh. 044 708 0447

Osallistuminen lähiopetusjaksoihin ja arviointi

Erikoistumisopinnot etenevät prosessimaisesti jolloin kuhunkin opintojaksoon sisältyy niin lähiopetusta kuin myös itsenäisesti tai ryhmässä työstettäviä tehtäviä.

Lähiopetusta järjestetään yhdestä kahteen kertaa kuukaudessa ja pääsääntöisesti opetus toteutetaan perjantaina ja lauantaina. Opinnoissa hyödynnetään verkko-opetusta joka toteutetaan Moodle-verkkoalustalla, joten opintojen suorittaminen onnistuu osittain myös kotona. Oppimisprosessin eteneminen edellyttää aktiivista osallistumista lähiopetusjaksoihin sekä etätehtävien ajanmukaista suorittamista. Esteen sattuessa opiskelijan tulee sopia tutorin kanssa lähiopetuksen suorittamisesta.

Opinnot arvioidaan asteikolla hyväksytty/täydennettävä. Todistuksen saaminen edellyttää kaikkien opintojaksojen hyväksyttyä suorittamista.

Yleistä aikuiskoulutuksesta

Sosiaali- ja terveysalan laitoksella aikuiskoulutus pohjautuu vahvasti aikuispedagogiikkaan, jossa pääpainona on auttaa aikuisia oppimaan opetusjärjestelyiltään ja pedagogisilta ratkaisuiltaan mielekkäällä tavalla. Koulutus on suunniteltu niin, että opinnot on pääosin mahdollista suorittaa työn ohessa. Opetus toteutetaan pääsääntöisesti monimuoto-opiskeluna, jossa lähiopiskelu, itsenäinen opiskelu, työelämän harjoittelujaksot, verkko-oppiminen sekä yksilö- ja ryhmäohjaus yhdistyvät oppimisessa.

Opiskelun tavoitteena on aiemmin opitun ja koulutuksen tuottaman opetuksen integroituminen uudeksi osaamisen kokonaisuudeksi. Aikuiskoulutuksessa korostuvat oppijan jatkuva kehittyminen ja elinikäinen oppiminen. Oppijan kehittyminen korostuu opinnäytetyössä, jossa aikuisopiskelija vastaa työelämästä nousseeseen kehityshaasteeseen.

Oppijälähtöisyyden toteutuminen opintosuunnitelmassa

Aikuiskoulutuksessa hyödynnetään aikuisten elämäkokemusta ja työelämän tuntemusta ja tuetaan positiivisten oppimiskokemusten syntymistä. Opetuksessa korostuu kokemuksen ja uuden tiedon reflektointi.

Opiskelija laatii opintojen alkuvaiheessa henkilökohtaisen oppimissuunnitelman (HOPS), jonka avulla hän sovitaa osaamistaan opetussuunnitelman osaamistavoitteisiin.

Aikuisopiskelijan opiskelussa huomioidaan hänen aiemmin hankitun osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen. Tunnistaminen ja tunnustaminen toteutuu Lahden ammattikorkeakoulun käytänteiden mukaisesti. Hyväksilukemisen lähtökohtana on opintojakson tavoitteita vastaava osaaminen. Opiskelija keskustelee opettajatutorinsa kanssa mahdollisista hyväksilukemisista sekä opintojen erityyppisistä suoritustavoista. Suunnitelmasta opiskelija rakentaa kirjallisen HOPSin, jonka hän hyväksyytään opettajatutorilla. HOPSia tarkennetaan opintojen eri vaiheissa. Aiemman opitun tunnistamisesta ja tunnustamisesta hakemisesta vastaa opiskelija.

Kokonaisvaltainen opiskelun prosessi näkyy yksilöllisen ja yhteisöllisen oppimisen vuoropuheluna. Opiskelun yksilöllinen ja itseohjautuva luonne näkyy opinnoissa mm. itsenäisenä tiedonhakuna ja oppimateriaaliin tutustumisena. Yhteisöllinen luonne näkyy vuorostaan pienryhmissä tehtävien seminaaritöiden yhteisrakentamisena, esittämisenä sekä opiskelijoiden kesken vallitsevana vuorovaikutteisena keskusteluna. Vuorovaikutteisella keskustelulla rakennetaan yhteistä näkemystä mm. opittavista asioista sekä työelämä harjoittelusta esille nousseista asioista.

Verkko-opetuksella tarkoitetaan verkkoalustaista oppimisympäristöä. Opiskelijat työستävät niin yksilöllisesti kuin yhteisöllisesti opintoja myös verkko-opetuksen muodossa. Verkko-opetus toteutuu itseohjautuvasti tai ohjatusti. Opiskelija pyrkii paitsi yksilölliseen oppimiseen myös sosiaalisissa kontekstissa jaetun asiantuntijuuden hankkimiseen. Sosiaali- ja terveysalan laitoksella verkko-opetus on tärkeä osa aikuisten opiskelua. Verkko-opetus edellyttää opiskelijalta tietokonetta ja verkkoyhteyttä.

Opiskeluun kuuluu vahvasti oppijan itsearviointi. Itsearviointi perustuu humanistiseen ihmiskäsitykseen ja itseohjautuvuuden periaatteeseen: sen perimmäisenä lähtökohtana on usko ihmisen omaan kykyyn ratkaista itseään koskevia asioita. Itsearvioinnin tehtävänä on tukea yksilötasolla tapahtuvaa oppimista, toiminnan kehittämistä ja arviointia. Itsearviointi kuuluu osaksi opintoja ja sen tarkoitus on kohdistua itselle tärkeisiin osa-alueisiin. Opintojen alusta lähtien aikuisopiskelijoita tuetaan itseohjautuvuuden vahvistumiseen.

Opettajatutor

Aikuisopiskelijoiden opettajat toimivat ohjaajina ja tukijoina. Opintoja tuetaan lisäksi aktiivisella tutortoiminnalla, jolla tarkoitetaan sitä, että jokaiselle ryhmälle on nimetty 1 – 2 opettajatutoria. Opettajatutorit ovat asiantuntijoita kyseisillä koulutusaloilla ja heidän keskeinen päämääränsä on auttaa, tukea, opastaa, ohjata ja neuvoa opiskelijoita saavuttamaan opiskelulle asetetut tavoitteensa sekä ohjata oppimisen ja opiskelun prosessissa. Tutorointi on opiskelijan ja opettajan välistä yhteydenpitoa (dialogia), jossa pyrkimyksenä on vähentää oppimisesteitä, edistää oppimista ja itsenäistä oppimisprosessin hallintaa ja näin saavuttaa oppijan itseohjautuvuusvalmius.

Tutorointi organisoituu Sosiaali- ja terveysalan laitoksella sekä yksilö-, ryhmä- että vertaistutoroinnilla. Opintojen alkuvaiheessa kukin opiskelija tapaa opettajatutorinsa henkilökohtaisesti, lisäksi opettajatutorit tapaavat koko ryhmän säännöllisin väliajoin. Lähtötapaamisten määrä on opintojen alkuvaiheessa suurempi ja vähenee sekä vaihtuu opintojen edetessä etäohjaukseksi.

Vertaistutorointi

Vertaistutoroinnilla tarkoitetaan kanssaoppijoiden tukea, eli opiskelijaa joka on edennyt omissa opinnoissaan jo pidemmälle, jolloin hän ohjaa ja opastaa opintonsa aloittaneita opiskeluun liittyvissä asioissa.

Kansainvälisyys

Sosiaali- ja terveysalan laitoksella kansainvälisyys on näkyvä osa laitoksen toimintaa. Aikuisopiskelijan kansainvälisiä ja monikulttuurisia valmiuksia pyritään vahvistamaan opintojen aikana. Sosiaali- ja terveysalan laitoksen yhteistyö kansainvälisten korkeakoulujen kanssa näkyy mm. hanke- ja verkostoyhteistyönä, opettaja- ja opiskelijaliikkuvuutena sekä kansainvälisen ulottuvuuden tuomisena opetukseen useilla eri tavoilla. Aikuisopiskelijan kotikansainvälistymistä (IaH) lisäävät myös laitoksessa opiskelevat maahanmuuttajaopiskelijat, joiden koulutus on osa Sosiaali- ja terveysalan laitoksen kansainvälistä toimintaa.

OPINTOJEN RAKENNE

Erikoistumisopinnot muodostuvat yleisistä opinnoista (5 op), ammatillisista opinnoista (18 op) sekä erikoistumistyöstä (7 op).

Opinnot		30 OP
KAIKILLE YHTEISET YLEISOPINNOT		5
08AMKA	Ammatillinen kasvu	5
KAIKILLE YHTEISET AMMATILLISET OPINNOT		9
08KIPU07	Kipu ja kivun epidemiologia	3
08KIARV07	Kivun arviointi	4
08KIVHOI07	Kivun hoito	2
ERIYTETYT AMMATILLISET OPINNOT		9
08KIVUNHOIT	Kivun hoito	4
08KIVERI07	Kivun hoidon erityiskysymyksiä	5
KEHITTÄMISHANKE		7
08KINÄ	Kipu näkyväksi -viikko	4
08RAPKIR	Raportin kirjoittaminen	3
ERIKOISTUMISOPINNOT YHTEENSÄ		30

KAIKILLE YHTEISET YLEISOPINNOT 5 OP**08AMKA AMMATILLINEN KASVU 5 op****Tavoitteet ja sisältö**

Opiskelija orientoituu erikoistumisopintoihin ja oman oppimisensa tiedostamiseen, suunnitteluun ja arviointiin. Hän osaa laatia henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman ja käyttää oppimispäiväkirjaa ja portfolioa arvioidessaan asiantuntijuuteen kasvuaan. Opiskelija osaa käyttää tietotekniikkaa ja verkkoympäristöä opiskeluun. Opiskelija osaa hakea opiskeltavan aihealueen suomalaisia ja kansainvälisiä tutkimuksia eri tietokannoista ja/tai lähteistä sekä oppii lukemaan tutkimuksia kriittisesti, sekä ymmärtää tutkitun tiedon merkityksen oppimisen ja ohjaamisen näkökulmasta. Lisäksi opiskelija oppii pohtimaan tiedon sekä tutkimuksen käyttöä ja soveltamista omassa työssään.

- Henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman laatiminen (HOPS)
- Portfolio, tutorointi, oppimispäiväkirja
- Internet, Moodle-alusta
- Tutkimuksen lukemisen ABC
- Tiedonhaku ja erilaiset tietokannat

- Tutkiva ja kehittävä työote
- Oman työn kehittäminen näyttöön perustuen
- Asiantuntijuuteen kasvu

Suoritustapa

Luennot, verkko-opiskelu sekä työpari- ja ryhmätyöskentely.

Oppimisportfoliokansion tekeminen.

Oppimispäiväkirjan kirjoittaminen.

Vertaisarviointi

Aineistotentti

Ryhmätätehtävä: Avata uusimpien tutkimuksien valossa fysioterapeutin tai sairaanhoitajan näyttöön perustuvan työtä sekä asiantuntijuuteen kasvu.

Arviointi

Hyväksytyt suorittaminen edellyttää aktiivista osallistumista lähiopetukseen ja oppimistehtävien tekemistä. Arviointi: hyväksytyt/täydennettävä.

KAIKILLE YHTEISET AMMATILLISET OPINNOT 9 OP

08KIPU07 KIPU JA KIVUN EPIDEMIOLOGIA 3 OP

Tavoitteet ja sisältö

Opiskelija perehtyy kivun epidemiologiaan ja eri tieteenalojen tutkimuksiin kivusta. Opiskelija tunnistaa kipuun liittyvät fyysiset, ja psykososiaaliset ulottuvuudet ja oppii hyödyntämään niitä työssään.

- Kivun epidemiologia
- Kivun anatomia ja fysiologia
- Kivun luokittelu

Suoritustapa ja arviointi

Aktiivinen osallistuminen lähiopetukseen

Luennot, itsenäinen sekä työpari- ja ryhmätyöskentely.

Oppimispäiväkirjan kirjoittaminen.

Verkko-opinnot

Ryhmätätehtävä: Kivun määritelmä, kivun luokittelu, kivun fysiologia ja psykologia.

Arviointi

Hyväksytyt suorittaminen edellyttää aktiivista osallistumista lähiopetukseen (seminaareihin) ja oppimistehtävien tekemistä ja esittämiseen. Arviointi hyväksytyt/täydennettävä .

08KIARV07 KIVUN ARVIOINTI 4 OP

Tavoitteet ja sisältö

Opiskelija oppii tunnistamaan kivusta kärsivän asiakkaan ja osaa järjestelmällisesti, asianmukaisesti, yksilöllisesti ja moniulotteisesti arvioida kipua ja toimintakykyä sekä sitä, miten kipu vaikuttaa yksilöön sekä hänen perheeseensä.

Opiskelija osaa käyttää eri-ikäisten ja –kuntoisten yksilöiden näyttöön perustuvat kivun ja toimintakyvyn arviointimenetelmät ja oppii hyödyntämään niitä työssään. Opiskelija osaa kirjata asiakkaan / potilaan kivun asianmukaisesti ja systemaattisesti niin, että kivun hoidon suunnittelu ja toteutuminen on tavoitteellista sekä hoidon jatkuvuus turvataan.

- Akuutin kivun arviointi
- Kroonisen kivun arviointi
- Toimintakyvyn arviointi
- Kirjaaminen (laki, asetukset, ohjeet)

Suoritustapa

Aktiivinen osallistuminen lähiopetukseen

Luennot, itsenäinen sekä työpari- ja ryhmätyöskentely

Oppimispäiväkirjan kirjoittaminen

Opintokäynti

Verkko-opinnot

Ryhmätätehtävä: Miten akuutti ja krooninen kipu arvioidaan kun kyseessä on erityisryhmät (lapset, iäkkäät, kognitiivinen toimintakyky laskenut, kehitysvammaiset, dementiaa sairastavat).

Arviointi

Hyväksytyt suorittaminen edellyttää aktiivista osallistumista lähiopetukseen ja oppimistehtävien tekemistä. Arviointi hyväksytyt/täydennettävä.

08KIVHOI07 KIVUN HOITO 2 OP**Tavoitteet ja sisältö**

Opiskelija osaa kivun hoitoa ohjaavat ammatilliset ja eettiset arvot, kivun hoitoa ohjaavat lait ja asetukset. Opiskelija kykenee erikoistumisopintojen jälkeen toimimaan kivun hoidossa asiakas-/potilaslähtöisesti sekä tavoitteellisesti.

- Kivun hoidon etiikka ja lainsäädäntö
- Kivunhallinta
- Kivun psykologia

Suoritustapa

Luennot, ja verkko-opiskelu
Oppimispäiväkirjan kirjoittaminen.
Opintokäynnit

ERIYTETYT AMMATILLISET OPINNOT 9 OP**08KIVUNHOIT KIVUN HOITO 4 OP****KIVUN LÄÄKEHOITO (ensisijaisesti fysioterapeutit)
LÄÄKKEETÖN KIVUNHOITO (ensisijaisesti sairaan- ja terveydenhoitajat)****Tavoitteet ja sisältö**

Opiskelija syventää tietämystään kivun hoidon eri menetelmistä ja osaa käyttää ajanmukaisia ja näyttöön perustuvia kivun hoidon menetelmiä työssään ja – välineitä sekä perustella toimintaansa.

Opiskelija hallitsee kivun hoitomenetelmiä siten, että kykenee toimimaan kivun hoidon erityistilanteissa.

Suoritustapa

Aktiivinen osallistuminen lähiopetukseen
Luennot, itsenäinen sekä työpari- ja ryhmätyöskentely.
Oppimispäiväkirjan kirjoittaminen.
Kirjallinen etätehtävä
Verkko-opiskelu

Arviointi

Hyväksytyt suorittaminen edellyttää aktiivista osallistumista lähiopetukseen ja oppimistehtävien tekemistä. Arviointi hyväksytyt/täydennettävä.

Edellisten pohjalta opiskelijat jakautuvat mielenkiintonsa mukaan pienryhmiin (2-3 opisk.), joissa he syventyvät kolmeen seuraavista kivunhoidon erityiskysymyksistä:

08KIVERI07 KIVUNHOIDON ERITYISKYSYMYKSIÄ 5 OP**Tavoitteet ja sisältö**

Opiskelija syventää tietojaan ja taitojaan erilaisista kivuista kärsivän potilaan hoidossa ja kuntoutuksessa. Opiskelija syventää tietämystään eri-ikäisten ja erilaisissa tilanteissa olevien asiakkaiden/potilaiden kivun hoidon erityiskysymyksiin.

- Akuutti kipu
- Krooninen kipu
- Henkinen kipu
- Kulttuurinen kipu
- Lapsen kipu
- Ikääntyvien kipu
- Syöpäkipu
- Palliatiivinen kipu ja saattohoito
- Kipu ja päihteet
- Kipu ja ravitsemus

Suoritustapa

Opetus toteutetaan verkossa.
Oppimispäiväkirjan kirjoittaminen.
Opinnoista syntyvät seminaarityöt toteutetaan työpari- ja ryhmätyönä.

Arviointi

Hyväksytyt suorittaminen edellyttää oppimistehtävien tekemistä ja esittämistä seminaarissa. Arviointi hyväksytyt/täydennettävä.

KEHITTÄMISHANKE 7 OP**08KINÄ KIPU NÄKYVÄKSI – viikko 4 OP****Tavoitteet ja sisältö**

Opiskelija osaa toimia asiakas- ja palvelukeskeisesti, hallitsee projektitoiminnan perusteet ja osaa soveltaa niitä palvelujen kehittämiseen. Opiskelija suunnittelee pareittain tai pienryhmänsä kanssa KIPU NÄKYVÄKSI – viikon tietyn osion, joka toteutetaan omilla työyksiköissä sekä koululla.

08RAPKIR RAPORTIN KIRJOITTAMINEN 3 OP**Tavoitteet ja sisältö**

Opiskelija oppii kirjoittamaan julkaisukelpoisen artikkelin omasta kehittämishankkeestaan, jota tarjotaan alan ammattilehtiin, esim. KIPU, Sairaanhoidtaja, Fysioterapeutti.

Suoritustapa ja arviointi

Luento, verkko-opiskelu, työpari- ja ryhmätyöskentely.

Seminaarit (artikkelin kirjoittamisen) aihe-, suunnitelma- ja esitysseminaareihin osallistuminen ja vertaisarvioijana toiminen

Arviointi

Hyväksytyt / täydennettävä.

Opiskelumateriaalia

Brevik, H., Campbell, W. & Eccleston 2003. Clinical Pain Management. Practical Applications and Procedures. Arnold. Lontoo.

Carr, E. & Mann, M. 2000. Pain. Creative Approaches to Effective Management. Bournemouth University.

Chapman, C. & Syrjala, K. 2001. Measurement of Pain. Teoksessa Loeser, D., Butler, H.,

Chapman, C. & Turk, D. Bonica's Management of Pain. Lippincott Williams & Wilkins. Philadelphia. USA, 310 - 328.

Estlander, A-M. 2003. Kivun psykologia. Porvoo, Helsinki. WSOY.

Eteläpelto, A. & Tynjälä, P. (toim.) 1999 Oppiminen ja asiantuntijuus. Työelämän ja koulutuksen näkökulma. WSOY. Juva.

Haanpää, M. 2004. Neuroopaattisen kivun hoito-opas. Suomen kivuntutkimusyhdistys ry.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2000. Tutkija ja kirjoita.

Hänninen, J. 2001. Kuolevan kipu ja kärsimys. Duodecim. Helsinki.

Hänninen, J. 2003. Saattopotilaan oireiden hoito. Duodecim. Helsinki.

Härkönen, P. 1999. Portfoliokäsikirja. Ammattikorkeakoulupiskelijöiden ammattillinen kasvu. SAMOK.

Kalso, E. & Vainio, A. 2002. Kipu. Kustannus Oy Duodecim. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Kankkunen, P. 2003. Parents' Perceptions and Alleviation of Children's Postoperative Pain at Home After Day Surgery.

Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 100. Kuopion yliopiston painatuskeskus. Kuopio.

Ketovuori, H. 1980. Kipusanastomme ja kivun mittaaminen sanallisesti. Suomen lääkirlehti 35 (14): 1179 - 1182.

Kivelä, S-L. 2004. Vanhusten lääkehoito. Tammi.

Kettunen, S. 2003. Onnistu projektissa. WSOY, Helsinki.

Koro, J. 1993. Aikuinen oman oppimisensa ohjaajan. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

Lahden ammattikorkeakoulun tutkintotoiden raportointiohje. 2005.

Lallimo, J. Veermans, M. 2005 Yhteisöllisen verkko-oppimisen rakenteita. Helsingin yliopiston Avoimen yliopiston julkaisusarja 1/2005. (Myös verkkojulkaisuna www.helsinki.fi/avoim/)

Lauritsalo, P. 2003. Sairaanhoidtaja kivunhoidon kehittäjänä. Artikkelikokoelma kivunhoidon kehittämisestä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 29. Jyväskylän yliopistopaino.

Lindberg, J. 1994. Oppimaan oppiminen: opas oppimistaitojen kehittämiseen. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.

McCaffery, M. & Pasero, C. 1999. Pain, Clinical Manual. Second edition. Mosby.

Mäkinen, O. 2005. Tieteellinen kirjoittaminen. Karisto Oy. Hämeenlinna.

Niikko, A.: 2001 Portfolio oppimisen ja kasvun välineenä. Luettavissa

<http://sokl.joensuu.fi/verkkojulkaisut/kipinat/AnneliN.htm>

Niikko, A. 2000. Portfolio oppimisen avartajana. Tammi. Tampere

Ojala, L. 1999. Osaajana opintielä. Opas elinikäisen oppimisen matkalle. WSOY –Kirjapainoyksikkö. Porvoo.

Paane-Tiainen, T. 2000. Oppijaksi aikuisena. Oy Edita Ab. Helsinki.

Pahlman, I. 2001. Kivun hoito - kenen oikeus, kenen velvollisuus? Kipuviesti 1: 6 - 7.

Pahlman, I. 2002. Potilasasiakirjamerkinnot. Kipuviesti 2: 10 - 13.

- Pesonen, A., Tarkkila, P., Karjalainen, L. & Rosenberg, P. H. 2002. Kipumittareiden validointi vanhuksilla. *Finnanest* 35(5): 490.
- Rosenberg, P., Alahuhta, S., Kanto, J. & Takala, J. (toim.) . *Anestesiologia ja tehohoito*. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Salanterä, S. 1999. *Caring for children in pain. Nursing knowledge, activities and outcomes*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja 345. Painosalama Oy. Turku.
- Salanterä, S., Hagelberg, N., Kauppila, M. & Närhi, M. 2006. *Kivun hoitotyö*. WSOY.
- Saranto, K.&Korpela,M.(toim.)1999. *Tietotekniikka ja tiedonhallinta sosiaali- ja terveydenhuollossa*. WSOY. Porvoo
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2001. *Potilasasiakirjojen laatiminen sekä niiden ja muun hoitoon liittyvän materiaalin säilyttäminen*. Opas terveydenhuollon henkilöstölle. Oppaita 3. Edita Oyj. Helsinki.
- Syöpä kivun hoito-opas 2004. Suomen kivuntutkimusyhdistys ry.
- Tynjälä, Päivi 1999. *Oppiminen tiedon rakentamisena. Konstruktivistisen oppimiskäsityksen perusteita*. Kirjayhtymä.
- Vainio, A. 2004. *Kivunhallinta*. Duodecim.
- Wall, P. 1999. *Kivun anatomia*. Art House.

Kipuviesti – lehti

Pain – lehti

Internet

- <http://www.edu.oulu.fi/okl/lo/kt2/> - Sanna Järvelän ja Hanna Salovaaran oppimateriaali oppimiskäsityksistä.
- www.iasp-pain.org (Kansainvälinen kivuntutkimusyhdistys) → Resources → Curricula → Nursing
- <http://www.jr2.ox.ac.uk/Bandolier>
- <http://www.partnersagainstpain.com/html/>
- <http://www.suomenkivuntutkimusyhdistys.fi/>
- <http://www.uta.fi/tyt/verkkotutor/>

Tietokannat:

Nelli

Cochrane

CINAHL

PsycINFO